

„Én nem búcsúzom: a kutya egy munkaeszköz”: érzelmi és gondozói attitűdök egy pécsi állatmenhelyen

BARTÓK ZOLTÁN

PhD hallgató

Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar,
Interdiszciplináris Doktori Iskola
e-mail: zolibartok@gmail.com

Rezümé: Tanulmányom egy pécsi állatmentő alapítvány kutya „védeinceinek” az érzelmi életét, illetve a gondozók hivatásukkal kapcsolatos attitűdjeit és kutyáikkal kialakított kapcsolatait mutatja be. Az érzelmek számos alkalommal kerültek már a menhelyekről szóló etnográfiai tanulmányok fókuszpontjába. A kutatások általában az állatok elaltatásával kapcsolatos negatív emberi érzelmek bemutatására koncentrálnak az Arluke által leírt „gondoskodás és ölés paradoxona” kapcsán.¹ Ezen morálisan megkérdőjelezhető gyakorlat hiányában is fontos lehet az érzelmek tárgyalása, mivel a menhelyi környezet alapvetően egy érzelmekkel túlfűtött terület. Tanulmányomban egy menhely mindennapi életében előforduló, az állatvédő identitáshoz kapcsolódó, és a menhely társadalmi feladatához kötődő érzelmeket mutatom be, érzékeltetve azt, hogy ezek sokszor egymásnak ellentmondó, ambivalens attitűdök kialakulását is eredményezhetik.

Kulcsszavak: anthroozológia, állatmenhely etnográfia, érzelmek antropológiája, állatvédelem

„I will not say goodbye”: emotional life at a Hungarian animal shelter

Summary: This paper demonstrates the emotional life of the „protégés” of a Pécs based animal shelter as well as the animal caretakers’ attitudes towards their profession and their relationship with the dogs. Emotions have been the focal point of ethnographic studies on shelters on several occasions. In relation to the “paradox of caring and killing”¹ described by Arluke, research generally focuses on the presentation of negative human emotions related to euthanizing animals. Regardless of this morally questionable practice, examining attitudes can be important since the shelter environment often stirs up strong emotions. This study presents the emotional climate of a shelter’ daily life, connected to the social mission of the shelter and defined by the typical mindset of animal protectors. My goal was to show how this atmosphere creates conflicting, ambivalent feelings.

Keywords: anthrozoology, animal shelter ethnography, anthropology of emotions, animal welfare

¹ARLUKE 1991.

Bevezetés: az állatmenhelyek etnográfiai kutatása

Tanulmányom a pécsi Cerberus Állatmentő Alapítvány érzelmi életéről, az alapítvány kutya „védenecinek” érzelmeteli viselkedésbeli megnyilvánulásairól és stratégiáiról, illetve a gondozóknak a menhely feladatáról, az állatmentésről és a menhelyi kutya populációval kapcsolatos attitűdjeiről szól. Úgy gondolom, hogy a kutyamenhelyek sok szempontból érzelmileg túlfűtött helyek. Ez részben egy ilyen menhely fizikalitásából következik, hiszen akár csak egy látogatás kapcsán is, a mindennapos interakciók megfigyelése során rengeteg érzelmi megnyilvánulást tapasztalhatunk. A kennelekben sokszor nyüzszítő kutyákat látunk, akik ki szeretnének jönni a szabadba; találkozunk izgatottan rohángáló, már kiengedett kutyákkal is, akik szemlátomást nagy örömmel ugrálnak fel a gondozókra és a látogatókra egyaránt. Továbbá a gondozók saját öröme mellett, ha jól szocializált kutyákkal lépnek interakcióba, sokszor a mérgüket és frusztráltságukat is tapasztalhatjuk, amikor például gazdától hoznak vissza kutyát, vagy sérült, esetleg bántalmazott kutya kerül be hozzájuk. Egy ilyen intézmény érzelmissége azonban nemcsak az ott előforduló emberi és állati érzelmek sokaságából és gyakoriságából következik, hanem a menhelyen dolgozók küldetésstudata is hozzájárul. Taylor úgy véli, hogy az állatmenhelyek gondozóinak többségére egyfajta „misszionárius buzgóság” jellemző, ha az állatokon való segítsérről, körülményeiknek a javításáról van szó. A gondozók többségénél egyfajta állatjogi és állatvédelmi aktivista identitás alakul ki, amelyhez nagyon szorosan kötődnek, és amelyről határozott véleményük és erős érzelmeik vannak.² Végül soron pedig egy menhely érzelmi töltöttsége a társadalmi funkciójából is ered: az ilyen intézmények hosszútávú érzelmi szolgáltatást nyújtanak a társadalom tagjai számára a kutyák örökbeadása révén, akikhez embertársaink sokszor szinte családtagokként kötődnek majd.

Emiatt nem meglepő, hogy a menhelyek etnográfiai kutatása során az érzelmek hagyományosan nagy hangsúlyt kaptak a tudományos diskurzusban, bár érdemes megjegyezni, hogy a menhelyi érzelmekkel foglalkozó tanulmányok többsége antropocentrikus maradt. Ugyanis elsősorban a szigorúan emberi és főleg negatív érzelmek voltak a fókuszban, a morálisan megkérdőjelezhető gyakorlatok végzése kapcsán. Ilyen gyakorlat a menhelyi állatok elaltatása, amelyre főként a rászoruló kutyák sokasága, és a róluk gondoskodó infrastruktúra hiányos volta miatt lehet szükség. Arluke például amellett érvel, hogy az állatok jólétét fontos értéknek tartó gondozók életében morális disszonanciát kelt az, ha el kell altassák védeneciket, ez pedig olyan helyzethez vezet, amelyet ő a „gondoskodás és ölés paradoxonának” nevez.³ „Az eutanázia morális stresszhelyzetet és konfliktust eredményezhet az állatokról való gondoskodás, érdekeiknek a képviselése, és a házikedvencek túlszaporodása miatt szükséges elaltatás racionalizációja között”- fogalmazza meg.⁴ Ezen morális dilemma enyhítése érdekében egy sor olyan norma és gyakorlat jelenik meg a menhelyek működésében, amelyek oldani próbálják ezt a feszültséget, és amelyek hozzájárulnak egy sajátos „menhelykultúra” kialakulásához. Ennek elemei például, hogy a pályakezdő gondozókat csak lassan és fokozatosan vezetik be az állatok elaltatásának a procedúrájába. Az elaltatás során a technikai tökéletességre törekednek, hogy az állat véletlenül se szenvedjen; továbbá maga az el-

² TAYLOR 2010, 8.

³ ARLUKE 1991, 1176.; ARLUKE 1994, 147.

⁴ Idézet: ARLUKE 1991, 1176.

altatás humánus tettként értelmeződik: a menhelyen való örökös életet nagyobb szenvedéssel járó dologként értelmezik, mint a gyors, fájdalommentes halált. Végül pedig az elaltatás felelősségét a gondozók a menhelyről a többségi társadalomra hárítják, a társadalom tagjainak rossz állattartási gyakorlatát okolják a házikedvencek túlszaporodásának jelenségéért.⁵ Arluke számára a „menhelykultúra” tulajdonképpen egy eszközkészlet, amelynek fő célja az állatok elaltatása miatt érzett morális feszültség enyhítése, konceptuálisan is elviselhetővé tétele. A kérdés alaposabb megismerése azért is fontos, mert Reeve és Rogelberg kvantitatív kutatásából kiderül, hogy a „gondoskodás és ölés paradox” helyzete számos menhelyi dolgozó mentális egészségére is negatív hatással lehet, és olyan romboló folyamatokhoz is hozzájárulhat, mint a szerhasználat vagy a depresszió.⁶ Arluke kutatásához hasonlóan Linda Tallberg egy ausztráliai menhelyen vizsgálta azt, hogyan kezelik ezt a morális konfliktust az ott dolgozók. Tallberg négy gondozói szerepet, az „Áldozat”, a „Hős”, a „Turista” és a „Profi” szerepét különítette el. Véleménye szerint hosszú távon csak a Hős, aki az állatok elaltatásának feladatában lehetőséget lát, hogy másokat megkíméljen ettől, és a Profi, aki a munka szükséges részének tekinti ezt, képes megfelelő módon megküzdenni ezzel a feladattal. Az Áldozat szerepét felvevők érzelmileg túlságosan azonosulnak az állatok szenvedésével, így komoly nehézséget és munkahelyi stresszt okoz nekik az elaltatás; a Turista szerepkört felvevők pedig hasonló okokból hamar el is hagyják a menhelyet.⁷

Tanulmányom az állatmenhelyek etnográfiai kutatásának érzelmközpontú hullámához kíván csatlakozni egy olyan menhely példáján keresztül, ahol azonban ezen irányvonal kutatásának fő kérdése, a gondoskodás és ölés paradoxona csak marginálisan jelenik meg, hiszen csak beteg vagy szenvedő kutyák esetében gondolkodnak el az altatás lehetőségén, mindig adva az állatorvos szakmai véleményére. Úgy gondolom azonban, hogy egy állatmenhelyen előforduló érzelmi megnyilvánulások e paradoxon hiányában is érdemesek a tudományos bemutatásra, mivel egy ilyen intézmény működése során mind a pozitív, mind a negatív érzelmek folyamatos váltakozását, egyfajta ritmikus lüktetését tapasztalhatjuk a két ellentétes pólus között, ez pedig rávilágít a menhelyi szereplők világlátására és állattartási stratégiáira egyaránt. Ezen sajátos menhelyi érzelmi miliő áttekintése előtt először a pécsi Cerberus Állatmentő alapítvány munkásságát kell megismernünk.

A pécsi Cerberus Állatmentő Alapítvány

A Cerberus egy kisméretű, magánfenntartású állatmentő alapítvány. Maga a menhely Pécs egyik külvárosa mellett helyezkedik el. Bár nincs messze a város beépített részeitől, nem tekinthető szorosan a városi vérkeringés részének sem: a terület, amelyen fekszik ugyanis nagyobb mezőkkel, pár ipari teleppel és magasfeszültségű kábelekkal határolt. Nincs rendes úthálózat sem, így rossz időben sokszor leginkább csak gyalogosan megközelíthető a menhely. A területen nagyjából egy tucat kisméretű, drótkerítéssel körülvett kert található, amelyeket elsősorban bányászok használtak még a szocialista időkben. Ma ezen kerteket főleg a közeli lakótelepen élő nyugdíjasok művelik: kertészkednek rajta, esetleg baromfit tartanak, de vannak olyan kertek is, amelyeket hajléktalanok használnak. A menhely két ilyen egymás

⁵ ARLUKE 1991, 1177–1179.

⁶ REEVE-ROGELBERG 2005, 119–143.

⁷ TALLBERG 2014, 99–101., 114–120.

sal szomszédos területet bérel, ahol 20 kennelt alakítottak ki, ezekben pedig 30-35 kutyát szállásolnak el. A menhely részét képezik nagyobb üres területek is, ahol a kutyák szabadon lehetnek engedve és mozoghatnak, továbbá van egy, az eszközök tárolására épített konténer, amit a gondozók használnak a mindennapi munkavégzéshez, valamint esős időben ide húzódnak be.

A menhelyre megérkezve azt tapasztaljuk, hogy Cerberus olyan hely, ahol mindig akad valami tennivaló. A gondozók etetnek, vízestálakat töltenek, kennelt takarítanak, gyógyszereket adnak be, ürüléklet lapátolnak, vagy adott esetben a menhely eszközeit és építményeit javítgatják, arról nem is beszélve, hogy az őket figyelő antropológus kimeríthetetlen kérdéseire is válaszolniuk kell. Eközben a kutyák, akik naponta nagyjából ötször vagy hatszor vannak a kennelekből kiengedve 10-15 percre, egyedül, párban vagy kisebb csoportokban futkároznak, szaglászhatnak, elvégzik a dolgukat, esetleg egymással bírkóznak, kergetőznek, harapdálják egymást, vagy a gondozókra és rám ugrálnak fel némi simogatásért. Az éppen bezárt kutyák ugatása, vinnyogása is folyamatos. Tehát maga a menhely élettel és aktivitással teli, általában gyors egymásutánban zajlanak az események, nincs megállás, ami persze a megfigyelést is nehezíti.

A menhely, Cerberus mitikus alakjához hasonlóan lényegét tekintve három fejú: három gondozó, Andrea, Lajos és Fülöp látják el a mindennapi feladatokat. Munkáságukról és világképükről szóló adataimat 2021 óta folytatott antropológiai terepmunkám során gyűjtöttem. A terepmunkám hagyományos néprajzi kutatás abban az értelemben, hogy a hosszú időn keresztül folytatott résztvevő megfigyelés módszere az alapja, kiegészítve a gondozókkal folytatott kvalitatív interjúkkal és a terepi élményeket feldolgozó és értelmező naplókkal egyaránt. A kutatás ugyanakkor unortodox abban az értelemben, hogy egy állatmenhely világa nem az antropológiai érdeklődés megszokott terepe. Az antropológia az „Ember tudománya”, az emberek közötti interakciók és társadalmi kapcsolatok, és az ezeken keresztül létrehozott közösségek képezik fő fókuszát. Egy menhelyen azonban természetes módon sokkal inkább az egyes állatok, illetve az emberek és állatok közötti interakciók kerülnek előtérbe, ez pedig új problémákkal szolgál az antropológiai megismerés számára. Ahogy Hamilton és Taylor emlékeztet minket: *„egy sor etnográfiai kihívás jelenik meg, amikor a vizsgált intézmények állatokat is magukba foglalnak, mivel ezen terepi szereplők nem „olyanok mint mi”, és nem kapcsolódnak maguktól értetődő módon társadalmainkhoz”*.⁸ Ennek ellenére egyetértek Hamiltonnal és Taylorral abban, hogy az emberi és állati szereplőket egyaránt tartalmazó társadalmi intézmények antropológiai vizsgálata a néprajztudomány fontos új feladata, mivel *„ezek a körülmények sokszor teljesen más jelentéseket, értékeket és diskurzusokat teremtenek, ugyanis az állatok meghatározó szerepet töltenek be az emberi kultúra és identitás orientációjában”*.⁹ A tanulmány következő részében a menhely állati oldalára helyezem a hangsúlyt, és azt tekintem át, hogy a menhelyi kutyák hogyan jelenítik meg viselkedésük által az érzelmeiket, az örömeiket és izgatottságukat, az elégedetlenségüket és unalmukat, illetve az embertől való félelmüket, és hogy bizonyos viselkedései elemek értelmezhetőek-e az emberi figyelem megragadására, illetve elhárítására szolgáló stratégiaként.

⁸ Idézet: HAMILTON-TAYLOR 2012, 44.

⁹ Idézet: HAMILTON-TAYLOR 2012, 44.

Ugrálás és nyüszítés: kutyaérzelmek a Cerberusnál

Az első dolog, amivel általában találkozom, amikor megérkezek a menhelyre, a kutyák izgalma, ugatása, kennelekben ugrálása, és ha van kiengedve kutya a futtató részre, akkor a kapuhoz szaladása, a kapura való felugrálása. A legtöbb menhelyi kutya szemlátomást nagyon örül, ha látogató érkezik a menhelyre: az izgalom azonban akkor hág igazán a tetőfokára, amikor – néha – a gondozóval együtt érkezem meg: ilyenkor a kutyák, miután az egész éjszakát egyedül töltötték a kennelekben, tudják, hogy nemsokára ki lesznek engedve, sőt, a reggeli sincsen nagyon messze. Tallberg kifejezésével élve „a menhely ilyenkor szinte sikít a figyelemért”.¹⁰

Az Alger házaspár egy amerikai macskamenhely kutatása alapján tárgyalja azt a jelenséget, amikor a macskák a menhelyre érkező látogatókhoz bújnak és a figyelemüket akarják felkelteni:¹¹ hasonló üdvözlésekkel a Cerberus kutyái esetében is találkozunk. Leggyakoribb ilyen üdvözlés a kutyák felugrálása az emberre, a fő cél ilyenkor az arc megszaglászása, megnyalása. A legtöbb menhelyi kutya ugrálós, de vannak akik úgymond csak „regisztrálják” az emberek jelenlétét, érdeklődve nézik, mit csinálnak, esetleg óvatosan megszaglásszák a bokáját. Az ugrálás idővel kellemetlenné is válhat a gondozók számára, hiszen nemcsak a megérkezéskor jellemző. Ez a fajta üdvözlő szertartás ugyanis folyamatosan ismétlődik a nap folyamán, amikor az egyes kutyák kijönnek a kennelekből, és ilyenkor a menhelyi munka dinamikus folyása is megszakadhat: sokszor a gondozók hangos szóval küldik el az izgatott, láb alatt lévő kutyákat, mondván: „*menj a dolgodra!*” Talán részben emiatt van az, hogy a kutyák, ha van választási lehetőségük, inkább nem a megszokott gondozókat, hanem a látogatókat üdvözlik, ugyanis a látogatók általában türelmesebbek és több simogatást is adnak az üdvözlő szertartások díjaként.

A menhelyi kutyák tehát, amikor ki vannak engedve, általában izgatottak, örülnek, az ember társaságát keresik, sok esetben játékokat hoznak oda vagy simogatásért bújnak hozzánk. Ezzel szemben a kennelekben, ahol a nap nagy részét töltik, az Unalom Háza. A kennelekben a kutyák aktivitási lehetőségei leszűkülnek: itt lehet a behurcolt labdát vagy játékcsomót rágni és nyalogatni, esetleg Lajos, a menhely vezetőjének kifejezésével élve, a „*szomszéddal acsarkodni*” a kennelek rácsain keresztül, de a jellemző tevékenység az odúba behúzózkodás vagy a rács melletti fekvés és csöndes nézelődés.

Ugyanakkor marad egy fegyver a kennelekbe visszazárt kutyák „mancsában” a menhelyi gondozók figyelmének a felkeltésére, unalmuk, elégedetlenségük, sőt, tovább megyek, szomorúságuk kifejezésére: ez pedig a nyüszítés, illetve a magas hangú panaszos ugatás. A gondozók általában nem értékelik a túlságos nyüszítést, így például Andrea az állandóan panaszkodó pitbull kan, Zimba kapcsán úgy fogalmaz: „*az értelmetlen ugatást nem szeretem.*” De a nyüszítés tapasztalataim alapján egyáltalán nem értelmetlen, hanem teljesen legitím, sokszor sikeres stratégia a figyelem felkeltésére. Igaz, hogy ez legtöbbször negatív figyelem, mivel a gondozók számos esetben odaszólnak, rákiabálnak a panaszkodó kutyákra, hogy „*elég legyen!*”, adott esetben pedig oda is csaphatnak a kennelek rácsára. Például Zimba, ha egy nap nem

¹⁰ TALLBERG 2014, 47.

¹¹ ALGER-ALGER 2005, 66–67.

kap 6-8 ilyen dorgálást, akkor valószínűleg beteg. De valódi sikereket is el lehet érni a nyüszítéssel, mivel néha a gondozók is beadják a derekukat. Így például az, hogy Fülöp odakiált Zimbának, hogy „*jól van, elég, te leszel a következő*”, gyakran fordul elő. Ráadásul a nyüszítéssel az esetleges plusz kiengedések mellett bizonyos állandóbb privilégiumokat is meg lehet szerezni. Zimba példájánál maradv Lajos mindig őt engedi ki először, amikor megérkezik a menhelyre, és távozása előtt az utolsó kör is hagyományosan neki jut. Hétvégén pedig, amikor önkéntesek is vannak a menhelyen, akik kutyát sétáltatnak, Zimbát mindig elviszi valaki. Ha én is ott vagyok ez a feladat általában rám hárul, Andrea legtöbbször a következőképpen kér meg: „*Zoli, vidd már el a Zimbát, mert ezt én már nem bírom elviselni!*”. Zimba sorozatos panaszkodását Andrea és Fülöp pitbull fajtajegynek tekinti, ahogy erre egy beszélgetésük is utal. Andrea: „*Nagy a mozgásigényük nekik. Borzalmasan nagy, tehát nehezebben bírják ezt a bezártságot.*” Mire Fülöp: „*Őket nem erre találták ki.*”

Összeségében a Cerberus menhelyen az aktivitásnak és az aktivitás hiányának, az izgalomnak és az unalomnak, az örömmek és az elégedetlenségnek az ütemes váltakozását tapasztalhatjuk attól függően, hogy ki vannak-e engedve a kutyák, vagy kennelbe vannak-e zárva. A legtöbb menhelyi kutya az ember figyelmére vágyik, a szabadban ezt üdvözlő szertartásokkal, a kennelben pedig a nyüszítés stratégiájával próbálják elérni. Az előbb leírtak azonban Lajos kifejezésével élve csak a „*jó természetű*”, tehát emberbarát kutyákra igazak. A menhely populációjában azonban egy csöndes kisebbséget képeznek a „*rettegő kutyák*”, akik, ha tehetik, kerülnek az ember társaságát, félnek tőlünk. Rájuk sem az üdvözlő szertartás, sem a nyüszítés nem jellemző, a szabadban is kevesebb időt töltenek, nem is mindig van kedvük kijönni a kennelből, és számos esetben az ember elől az óljukba bújnak vissza. A boldogság és szomorúság pólusa így nemcsak a menhely mindennapi élete lüktetésének a szintjén, hanem az ott lakó kutyák habitusának a szintjén is kirajzolódik.

A menhelyi rettegő kutyák speciális kihívást jelentenek a gondozók számára, hiszen egyrésztől fennállhat a harapás veszélye, másrésztől pedig az örökbeadás esélyei is csekélyek, főleg azért, mert szinte lehetetlen simogatni, sétáltatni őket. Fülöp ezt Thália, a közepes testű keverék példáján keresztül így fogalmazta meg: „*Rendkívül, rendkívül félős. És kicsit jobban közelít hozzá az ember, meg akarja fogni vagy ilyesmi, pánikba esik és harap. Tehát ő nem azért harap, mert bántani akar, hanem mert pánikosan védekezik. Kézből meg lehet etetni, de nyakörvet, szájkosarat, ilyesmit rakni rá az felejtős.*” Andrea pedig így vélekedik az ő kifejezésével élve „*stresszes*” kutyákról Thália és Athina kapcsán: „*Így magában így az Athinával nincs gond. Csak hát ez mind a kettő egy elég stresszes kutya. Befordulás, ez a nem kommunikál egyáltalán. Akkor nem tudod kikökkenteni. Most ő (Athina) már hónapok óta nálunk van.*” Történnék kísérletek az ilyen menhelyi környezetet kevésbé kedvelő, rettegő kutyák szocializálására. Thália például egy nagyon barátságos labradort, Pepsit kapta meg kenneltársnak, hogy valamilyen társasága mindig legyen. Athina esetében pedig Andrea igyekszik ezt a társaságot megadni: sok-sok héten keresztül igyekezett magához édesgetni, lefeküdt a földre, lassan kúszott felé, kedves szavakat sügött neki, és természetesen mindenféle finomsággal kedveskedett neki, míg végül sikerült már – néha – megsimogatnia is. Érdemes megjegyezni, hogy ezt a fegyvertényt Lajos és Fülöp sokáig el sem hitte Andreának, míg egyszer élőben nem látták, ami után maguk is próbálkoztak hasonlóval: csak annyit értek el, hogy Athina elvette a felkínált jutalomfalatot, majd visszazsaladt az óljába. A rettegés az emberektől és az emberek társasága iránti vágyakozás köztes mezején is van élet a Cerberus menhelyen, ahogy ezt Csimasz, a németjuhász ese-

te példázza. A rettegő kutyákhoz hasonlóan Csimaszra sem jellemző az üdvözlő szertartás és a nyüsszítés sem. Az emberi simogatást jó esetben rezignáltan tűri, de általában ilyenkor odébb megy. Amiért viszont rajong, az a botra kötött csomóval való húzós-kergetős játék: kennelből kiengedése után sokszor a csomós bot keresésére indul. Ha megtalálja, akkor pedig az embertől tisztas távolságban, 4-5 méterre rakja le és váltakozva a botot nézi, majd az emberrel keresi a szemkontaktust, jelezve, hogy ő játszani akar. Míg a gondozók számára a játék az eszköz, a cél pedig a kutyák kedvének javítása, addig Csimasznál ez véleményem szerint fordítva van: a fő cél a játék, az eszköz pedig az ember, akinek az eltűrése egyfajta szükséges rossz ebben a helyzetben. Csimasz „játékszenvedélyéről” Szandra, egy állandó hétvégi önkéntes játszópajtása így gondolkozik: *„Csak nem tudom, hogy a kutyáknak így hiányzik a társaság? Vagy van olyan, akinek nem hiányzik, mert csak ez (értsd: a csomó – a szerző megjegyzése) érdeklí például? Jajj, te. Próbálok dögönyözni, hogy szokja az érintést. Mondjuk azt én is szeretném, ha egyszer így idejönne magától hozzánk.”*

Azt láthatjuk tehát, hogy a Cerberus menhelyen a kutyák érzelmi megnyilvánulásai alapján két elkülöníthető csoport képe bontakozik ki. Míg a „jó természetű” kutyák mind a pozitív, mind a negatív érzelmeiket, az izgatottságot és az elégedetlenséget a felugrás és a nyüsszítés formájában az emberek figyelmének a felhívására használják, addig a „rettegő” kutyák alapvető érzelmi beállítódása az embertől való félelem, így ők inkább az ember elkerülésének stratégiáit alkalmazzák, az embertől való elszaladás, a kennelbe, az ólba való visszabújás formájában. A negatív és pozitív érzelmeik váltakozása azonban nemcsak a kutyákra jellemző a menhelyen, hanem az őket gondozó emberekre is, így a Cerberus menhely alapvetően váltakozó, lüktető érzelmi életének bemutatása nem lehet teljes a gondozók érzelmeinek megismerése nélkül.

Gondozói attitűdök és érzelmeik a Cerberusnál

Az állatmenhelyek annak a szomorú ténynek köszönhetik a létüket, hogy a házikedvenc piacon egyfajta túlkínálat jellemző, a házikedvencfajok túlszaporodása miatt pedig számos házikedvenc, kutya és macska kóborol az utcán, és marad gazda nélkül. E gazdátlan állatokon a Cerberus gondozóihoz hasonló állatmentők próbálnak segíteni, akikre, ahogy említettem, Taylor a „misszionárius buzgalom” fogalmat használta.¹² Lajos, a Cerberus vezetője eképp fogalmazta meg egy ilyen menhely célját, és a saját hivatását: *„Hát, a dolgunk az az, hogy ezeket a szerencsétleneket, akik idekerülnek mindenhol, ezeket rendberakni, orvosilag meg mindenhogyan. Amelyik soványak, fölhlízalni, oltásokat rendezni, szocializálni. Meg aztán remélhetőleg gazdát keresni. Aztán addig, amíg nem, addig ellátni őket mindenhogyan. Kaja, víz, minden. Pia. Orvosi ellátás. Ez a feladat. Az állatokról, gondoskodni róluk.”* Andrea szerint pedig az állatmentés egy sajátos életérzés: *Igen, a kutyamentés az egy életérzés. Cukor. Társak. Barátok. Szőrösek. Nem, nem tudom. Társak, tényleg.”* Fülöp pedig a menhely feladatának megfogalmazása kapcsán igen találóan reflektál a házikedvencfajok túlszaporodásának, kóborlásának imént említett problémájára: *„Hát, Zolikám, ez egy hajléktalanszálló. Csak ott emberek vannak, itt meg kutyák!”*

¹² TAYLOR 2010, 8.

A rászoruló, hajléktalan kutyák megmentését mindhárom gondozó fontos feladatának tekinti, azonban arról megoszlanak a vélemények, hogy mit is jelent egy ilyen állat megmentése. Mind a kutyák menhelyre kerülése, mind a későbbi örökbeadásuk tekinthető egyfajta mentésnek, ugyanakkor a kettő értéke nem mindenki számára egyenlő. Lajos a mentés fő részének a kutyák menhelyre hozását tekinti, szerinte „a kutya akkor van mentve, ha bekerül a kocsidba”: ezt a véleményét mind Fülöp, mind Andrea némi kritikával illeti. Fülöp így fogalmaz: „Azon kívül, hogy kutya-kutya-kutya, más nem létezik [Lajos számára – a szerző megjegyzése], csak a kutya. Az, hogy a kapun nem lehet bejönni, meg nem lehet minden izét bezárni, meg anyám kínja, az nem számít. Az a lényeg, hogy hozzunk kutyát.” Míg Andrea így vélekedik: „Rajtam kívül nem nagyon érdekel senkit, hogy mi van a kutyával. Itt vannak a kennelebe, aztán meg van mentve és akkor így minden jó. Hát, ha örökbe van adva. Amikor ki van kupálva, tud sétálni pórázon, nem rohan el az ember elől. Normális kutyaként viselkedik és örökbe van adva. Akkor, akkor végre van egy mentésed. Tehát ez nem megmentés mert ez egy vegetálás nekik. Elvannak, kapnak enni-inni, de ennyi.”

Akárhol is húzzuk meg a kutya megmentésének a határát, arról teljes egyetértés van a gondozók között, hogy a menhely végső célja a kutyák „gazdásítása”. A menhelyi kutya lét egyfajta átmeneti létezés a társadalom határmezsgyéjén: már nem a társadalom teljes periferiáján, a „vad természetben” kóborló állatokról beszélünk, hiszen ezek a kutyák a menhely intézményes keretébe tagozódnak; ugyanakkor még nem foglalják el a – legalábbis a nyugati – társadalmak által nekik kijelölt helyet, mint valakinek a házikedvencei. A menhelyi kutyák így csak potenciális házikedvencek, hiányzik számukra egy társadalmilag teljes mértékben elfogadott emberi kötődés a gazda személyében. A gondozók hangsúlyosan nem vállalják fel a gazda szerepet: kutyáikra a „védenecink” kifejezést alkalmazzák, a menhely által nyújtott gondoskodás és védelem azonban, az ideológia szintjén legalábbis, mindig csupán ideiglenes. Ezt az ideiglenességet jól példázza Lajossal folytatott beszélgetésem, amikor arról mesélt, hogy nagyon boldog érzés számára, amikor az utcán a Cerberustól örökbeadott kutyával és gazdájával találkozik, de ilyenkor egyáltalán nem várja el, hogy a menhelyi kutya kötődése hozzá maradandó legyen, sőt! „Nem, nem feltétlenül, nem igazán ismernek meg. Nem mindenki ismer meg. Nem, nem feltétlenül az, hogy megismernek. Az, hogy látod, hogy... Igazából az a legjobb, ha meg se ismernek, hanem látod, hogy neki van gazdája és ő tök jól elvan. Már nem... érted. Tehát hogy van, van szuper élete.” A házikedvenc és a menhelyi kutya közötti különbséget véleményem szerint ékesen szemlélteti egy Lajos és Fülöp között lezajló beszélgetés is egy nehéz nap után:

Lajos: „Nehéz ez nagyon. Ha nem szeretnék ennyire a kutyákat, nem csinálnánk.”

Fülöp: „Ha te nem szeretnéd ennyire a kutyákat!”

Lajos: „Áh, te is szereted őket, csak játszod az agyad!”

Fülöp: Van saját kutyám, azt szeretem!”

Nem általános tehát a vélekedés, hogy feltétel nélkül szeretnék a kutyákat a Cerberus menhelyen. Ezeket a különbségeket nemcsak az emberek habitusbeli különbségei hozzák létre, ahogy az előző beszélgetésben láthattuk, hanem a kutyák közötti különbségek is strukturálják. Természetesen a mindennapi munkavégzés folyamán kialakulnak komolyabb „összemelegedések”, szorosabb kötődések a gondozók és egyes kutyák között. Kényelmes lenne azt mondani, hogy az emberbarátabb, szociálisabb kutyákkal alakulnak ki a jobb gondozó-kutya kapcsolatok. Fül-

löp esetében például ez így is van, ő szereti a „jól nevelt”, parancsszóra hallgató és kenneltiszta kutyákat, akik kevesebb akadályt gördítenek a menhelyi munkavégzés elé. Lola és Böde például két ilyen keverék kutya volt: „A Lola meg a Böde nagyon jó fej. A Böde az konkrétan mikor, majd nézd meg, amikor bejössz, majd ha megyünk vissza mit művel. És nincs a kezembe pedig (jutalomfalat – a szerző megjegyzése) nem lesz semmi a kezembe még, de mit művel! Nagyon szeret engem. A Böde nagyon szeret. A Lola, kiengedem egyből ráumgrik. Ezek az ő lába nyomai.” Andrea ezzel szemben inkább azokhoz a kutyákhoz kötődik jobban, akik kevésbé keresik a gondozók társaságát, nem ugrálnak fel olyan nagy örömmel mint Böde vagy Lola, és így tulajdonképpen egyfajta kihívást jelentenek, ha a kedélyük javításáról van szó. Emlékezzünk csak vissza Andrea hosszú időn át folytatott kísérletére Athina, a rettegő kutya szocializálására, vagy Csimaszra, akit valahol az emberbarát és az embert nem kedvelő kutyák között félúton helyeztünk el. Csimaszban Andreát például pont az emberkerülése fogta meg: „A Csimasznak az a... a kezdeti bunkósága volt, ami tetszett. Csimasz nem feltétlenül volt ennyire kedves, mint amennyire most. Gyerekekkel egyáltalán nem jön ki, de felnőttek között is olyan megvágotta, azért úgy megmutatta, hogy ő még, ő még azért, bár idős kutya, de hogy még ereje teljében van, és hogy nem kell vele kekeckedni. Tehát az a nem mindekit szeretek típus. Olyan mint én.”

Nemcsak szeretetteljes, kedveskedő gondozó-kutya kapcsolatok alakulnak ki a menhelyen, hanem bizony megjelenhet az egyes kutyákkal szemben érzett közömbösség vagy akár a nem kedvelés is. Az elsőre jó példa Blackjack és Andrea kapcsolata: „A Blackjack nekem olyan semmilyen. Olyan aranyos, de nem áll hozzám közel. Túl kajla, eszetlen.” Blackjack Fülöpnek sem nyerte el a tetszését: „Na, az is megéri a pénzét, a Blackjack. Zoltán: Mert? Miket csinál? Fülöp: Hát látod, Andrea se kedveli, én se kedvelem nagyon. Egész nap ez a műsor, amit levág most is. Most mondjuk csönd van. Most fekszik. Ez a mindent szétszed. Áh. A többivel úgy elvagyok, a többi az úgy jó. Nem problémás. Zoltán: És a három fekete? Fülöp: „Azok egy rémálom. Hát nézd meg egyszer reggel, hogy hogy néz ki a kennelnek az ajtaja. Mindennap le kell sikálni. Kívül-belül tiszta szar az egész. Szarnak, megfogják, széttapossák, kifröcskölik a vizet, behugyoznak, széttapossák, ilyen hasmenés lesz belőle, és én nem bírom őket.”

Zárásként visszautalnék arra, hogy a gondozó és „védenca” közötti kapcsolat ki-mondottan nem a gazda és a kutyája közötti kapcsolat jegyeit mutatja. Megtörténhet, de nem törvényszerűen alakul ki mély érzelmi kötődés a gondozók részéről. Bár jellemző rájuk egyfajta általános állatszeretet, de az egyes kutyák szintjén az érzelmi kötődés nem egyenletes. A gondozó és a védenca közötti kapcsolat végső soron konceptuálisan mindig egy ideiglenes kapcsolat, amelynek jó esetben minél hamarabb vége szakad, hisz ez a kutya „családhoz kerülését”, végleges megmentését jelenti, amely egyben utat nyit egy újabb kutyáról való gondoskodás megkezdéséhez. A menhelyi kutya létének átmenetiségét és a menhelyi kutyákhoz való túlságosan szoros kötődés elkerülését jól szemlélteti egy alkalom, amikor Winnie-ért, egy kis testű, barna, bull típusú kutyáért jött a menhelyre az örökbefogadója. Én búcsú gyanánt megsimogattam, megszeretgettem, amit Fülöp csak távolról figyelt. Értetlenségem látszódnak rajtam, ugyanis miután a kutya és friss gazdája tisztes távolságba került, Fülöp odajött hozzám, és így fogalmazott: *Zolikám, én nem búcsúzom... a kutya egy úgynevezett munkaeszköz. Az egyik elmegy, a Lajos majd úgylis hoz egy másikat.*”

Befejezés

Tanulmányom a pécsi menhely gondozóinak és védenecinek érzelmi megnyilvánulásait, illetve a gondozók állatmentéssel kapcsolatos attitűdjeit tekintette át. Az érzelmek megjelenése egy ilyen intézmény keretében a menhelyekkel foglalkozó etnográfiai tanulmányok egyik hagyományos témájának tekinthető, azonban főként a „gondoskodás és ölés” paradoxona kapcsán, így főképp az állatok elaltatásával kapcsolatos gondozói vélekedések voltak a kutatás fókuszában. A gondoskodás és ölés paradoxona már nevében is a pozitív és negatív érzelmek együttes megjelenéséről, váltakozásáról szól, azonban ezzel egy olyan menhely életében is számolnunk kell, ahol az állatok elaltatása nem jellemző. A Cerberus érzelmi életét nagyvonalakban egyfajta a pozitív és a negatív pólusok között pulzáló lüktetés-ként írhatjuk le, amely megjelenik a kutyák mindennapi életének a szintjén, attól függően, hogy ki vannak-e engedve a kennelből vagy be vannak-e zárva, de jelen van a kutya populáció habitusának a szintjén is, hiszen beszélhetünk „jó természetű”, szociális illetve „rettegő”, „stresszes” kutyákról. A kutyákhoz hasonlóan a gondozóknak is meg kell küzdeniük a pozitív és negatív élményeiknek a váltakozásával, hiszen mind a kutyamentés, mind a védenecikkel kialakított kapcsolatok szintjén a gondozói attitűdök eloszlása nem egyenletes: bár jellemző a gondozókra egy „misszionárius buzgóság”, ha általánosan az állatmentésről van szó, illetve egy általános állatszeretetet is, a mindennapi élet során a menhely mentési kísérleteinek adekváltságáról mégis eltérő vélemények születhetnek, és az egyes kutyákkal kialakított kapcsolatok is a nem kedveléstől a mélyebb érzelmi kötődésig terjedhetnek. A mélyebb kötődések azonban, a menhelyi kutyák váltakozása, ideiglenes volta miatt, sosem érik el a gazda és házikedvence közötti kötődés mértékét.

Abrell a menhelyeket egyfajta „kísérleti laboratóriumokként” írja le, amelyek az állatok és emberek közötti kapcsolat etikusabb formáinak a megteremtésén fáradoznak.¹³ Mint minden kísérleti erőfeszítés, a menhelyek működése sem egyből tökéletes, azonban ez nem von le semmit a menhelyi gondozók erőfeszítéseinek értékéből. Tökéletes menhely, ahol minden állat – és gondozó!- a maximális boldogságot éri el, nem létezik, csak valóságos, küszködő, próbálkozó menhelyek léteznek. Az igazán tökéletes helyzet az lenne, ha a menhelyekre nem is lenne szükség: ez az utópia azonban még elérhetetlen távolságban van, addig pedig marad a kóbor, gazdátlan állatokról való gondoskodás, a védelem és a mentés véget nem érő feladata.

¹³ ABRELL 2021, 25.

Irodalomjegyzék

- ABRELL, E.* 2021: Saving Animals: Multispecies Ecologies of Rescue and Care. Minneapolis– London, 2021.
- ARLUKE, A.* 1991: Coping with Euthanasia: A Case Study of Shelter Culture. *Journal of the American Veterinary Medical Association* 198. (1991) 1176–1180.
- ARLUKE, A.* 1994: Managing Emotions in an Animal Shelter. In: Manning, A. – Serpell, J. (eds.): *Animals and Human Society: Changing Perspectives*. London, 1994, 145–165.
- GUENTHER, K.* 2020: *The Lives and Deaths of Shelter Animals*. Stanford, California, 2020.
- HAMILTON, L. – TAYLOR, N.* 2012: Ethnography in evolution: adapting to the animal „other” in organizations. *Journal of Organizational Ethnography* 1/1 (2012) 43–51.
- REEVE, C. L. – ROGELBERG, S.* 2005: The Caring-Killing Paradox: Euthanasia Related Strain Among Animal Shelter Workers. *Journal of Applied Psychology* 35/1 (2005) 119–143.
- TALLBERG, L.* 2014: *Processing Puppies: An Animal Shelter Ethnography*. Helsinki, 2014.
- TAYLOR, N.* 2007: „Never an It”: Intersubjectivity and the creation of animal personhood in animal shelters. *Qualitative Sociology Review* 3/1. (2007) 59–73. Doi: <https://doi.org/10.18778/1733-8077.3.1.05>
- TAYLOR, N.* 2010: Animal Shelter Emotion Management: A Case of In Situ Hegemonic Resistance? *Sociology* 44/1 (2010) 1–17.